

råd med avseende på de yttre anordningarna. Som tillräckligt motiv för en dylik reform måste givetvis gälla, att man har sig bekant, att ett flertal församlingsmedlemmar verkligen hysa allvarliga betänkligheter mot den gemensamma kalkens bruk, eller att särskild smittofara å viss ort nödvändiggör exceptionell försiktighet. Men en

beställsam pjoskighet bör ej ha talan i denna sak. Allra minst tillkommer det prästerskapet att genom opåkallat framhållande av möjliga, sannolikt imaginära risker suggerera betänkligheter. För den gemensamma kalken talar alltjämt kyrkans gamla sedvänja samt dess symboliska innebörd.

Yngve Brilioth.

Den Heliga Nattvarden.

Y. Brilioth: Nattvarden i evangeliskt gudstjänstliv.

Trenne sakförhållanden synas mig genom prof. B:s bok om den Hel. Nattvarden ställda i särskilt klar belysning. Det första är, att den kristna Kyrkan i den H. N. äger ett av sina största andliga kapital. Detta kan man knappt undgå att få en stark känsla av, då man läser förf:s analys av det fornkristna nattvardsfirandet. Det andra är, att under medeltiden detta kapital i hög grad missbrukades. Det hade då, för att tala sena tiders språk, råkat i jobbarehänder. Det tredje är, att lika illa vårdat, som detta kapital var under medeltiden, lika illa vårdat är det för närvarande inom stora delar av den svenska Kyrkan, om än på ett rakt motsatt sätt. Var det under medeltiden missbrukat, så ligger det nu ibland oss obrukat. Härtill kunde ett fjärde sakförhållande läggas, som dock av förf. endast skisseras: skall det religiösa livet komma ut ur den utarmning, varunder det för närvarande inom större delen av vårt land trälar, måste det lära att rätt använda den H. Nattvardens kapital, och härvid har det icke minst att hämta impulser från fornkyrkans nattvardsfirande.

Förf. skriver tydligen med stark

känsla för sitt ämne. Han ådagalägger stor beläsenhet, en god förmåga att fatta det centrala i problemen och en mindre vanlig förmåga att begripligt framställa de ofta ytterst inkrånglade sakerna utan att likväl alltför mycket förenkla problemen. Mot en förebråelse i detta sista hänseende garderar han sig för övrigt genom kanske väl ofta återkommande vändningar av detta innehåll: det ligger utanför ramen av detta arbete —.

Boken har både många och stora förtjänster. Utan att på något sätt vilja förringa dess övriga förtjänster skulle jag likväl som det märkvärdigaste med densamma vilja beteckna den omständigheten, att den är skriven på svenska.

Att en svensk vetenskapsman vågat gripa sig an med en stor monografi över Nattvarden ur dogmhistorisk och liturgisk synpunkt, avfattad så att den är tillgänglig för den bildade allmänheten, är onekligen något nytt och hör utan tvivel till det mest glädjande, som är att anteckna från det kyrkliga arbetsfältet under de senaste åren. I all synnerhet är det glädjande, att det liturgiska inslaget blivit så starkt, som det här är. Dels tyder det på

att inom teologien en djupare uppfattning av Nattvardens väsen och värde håller på att arbeta sig fram. Dels torde det vittna om att förf. inom vår Kyrka funnit ett behov efter upplysning på denna punkt, som han velat tillmötesgå. Han torde väl däri knappast ha misstagit sig. Redan att intresset för Nattvarden begynner vakna är ju ett stort framsteg. Ett dylikt vaknande intresse kan nu få en synnerligen hälsosam näring i prof. B:s sakliga och vederhäftiga på samma gång som medryckande och värmande framställning.

Det är väl tvivelaktigt, om någon kyrka i en ställning motsvarande den Svenska Kyrkans, svävar i så fullständig okunnighet som denna rörande resultaten av den liturgiska forskningens arbete beträffande nattvardsliturgiernas utveckling. Sedan Ullmans Liturgiik på 1870-talet har väl intet allvarligt försök gjorts att på svenskt språk framställa nattvardefirandets historia. Och vilket oerhört arbete har dock icke sedan dess utförts. Nu är visserligen prof. B:s arbete, som redan blivit nämnt, ingalunda skrivet enbart ur liturgisk-historisk synpunkt, men den ger likväl även härvidlag en ganska god behållning, även om man nog alltemellanåt tycker, att förf. på detta område kunnat vara litet mer meddelksam. Framför allt skulle nog många av hans läsare varit honom tacksam, om han stundom utgått från en mera blygsam föreställning om deras liturgiska förkunskaper. Men arbetets karaktär av akademiskt specimen har väl omöjliggjort ett tillmötesgående av dylika, annars förvisso icke oberättigade önskemål.

Frågar man sig, hur förf. kommit på den tanken att skriva ett för svenska förhållande så ovanligt ar-

bete, torde man stöta på en öm punkt i den svenska teologiens historia. Sverige har ju i teologiskt hänseende i det längsta omsorgsfullt bevarat sin ställning som filial till Tyskland. Förf. har däremot uppenbarligen inspirerats till sitt arbete av inflytelser, som han rönt av engelsk teologi och kanske framför allt engelskt kyrkoliv, varav han ju är en erkänt framstående kännare. Det är ock uppenbart, med vilket intresse han dröjer vid sin framställning av Nattvardens historia i den anglikanska kyrkan. Påpekas förtjänar emellertid, att han har öppen blick icke blott för den anglikanska kyrkans förtjänster på detta område utan ock för dess fel. Hittills ha de inflytelser, som vi fått från England, i kyrkligt avseende varit av i allmänhet mycket tvivelaktigt värde. Det är glädjande, att vi därifrån börja att få något annat än sekter.

För att ge någon föreställning om det sätt, varpå förf. löst sin uppgift att skildra den Hel. Nattvarden, må en kortfattad översikt av bokens innehåll meddelas. Sedan i ett inledande kapitel »Nattvarden och evangeliet» Nattvardens bibliska rötter undersökts från den nutida exegetiska forskningens ståndpunkt, övergår förf. till ett av de intressantaste partierna i boken: en analys av »det fornkyrkliga nattvardefirandets huvudmoment». Åt vardera av dessa: tacksägelsen, gemenskapen, åminnelsen, offret och mysteriet ägnas ingående undersökning. Vid framställningen av det kristna mysteriet må med tillfredsställelse antecknas, att förf. bestämt avvisar vissa godtyckliga ytterligheter, som en viss religionshistorisk skola genom en svensk representant gjort sig skyldiga till. »Nattvarden i den romerska medeltidskyrkan» avfärdas därefter ganska

knapphändig. Sedan följas de tre av reformationen skapade huvudriktningarna: »den lutherska linjen», »den reformerta linjen» och »den anglikanska linjen». Åt »Nattvarden i den svenska reformationen» ägnas till sist ett särskilt kapitel. Boken avslutas med en kort blick på »Nattvarden i nutidens svenska kyrkoliv».

Ett stycke i kapitlet om den lutherska linjen har ett alldeles särskilt aktuellt intresse. Jag menar avvisandet av R. Otto's liturgiska idéer å sid. 248 f. Den lika skarpa som berättigade kritik, som här framföres mot dennes liturgiska självsvåld, är värd att observeras, då ju Otto även i vårt land har beundrare, som propagerat också för hans liturgiska funderingar. Ett par citat må anföras: »Väl har bristen på en fast och enhetlig kulttradition vållat, att de reformssträvanden, som här (Tyskland) framkommit, i allt för hög grad fått en prägel av experiment, av ett lätt-sinnigt »Macherei», som är oförenligt med det liturgiska skapandets väsende. Alldeles särskilt gäller det den skola, som utnyttjat R. Otto's bekanta uppslag.» Nattvarden »kan för honom (Otto) över huvud endast få en sekundär betydelse: hans utkast till ritual för densamma förenar ett lekfullt jonglerande med material ur den klassiska gudstjänsttraditionen med liturgiskt högst misslyckade projekt.» »Rent blasfemiskt verkar det att i det liturgiska utkastet till gudstjänst för Vaterlands-Sonntag i den eukaristiska bönen inramning, föregångna av *Sursum corda* etc., finna orden: 'Insonderheit danken wir Dir heute, dass Du uns hast Glieder sein lassen Deines deutschen Volkes'. Gudstjänsten avslutas för övrigt med 'Deutschland, Deutschland, über alles'». Den

Otto'ska nattvardsgudstjänsten karaktäriseras sålunda: »Det hela är en reformert nattvardsakt, utrustad med lutherskt långods och en del sällsamma tillbehör; den tysta bönen, ett i och för sig värdefullt moment, får en så central ställning, att det hela lätt kan te sig som en specialform av den Otto'ska huvudgudstjänsten, med församlingsmåltiden som bihang; nattvardsförmaning och fri bön (här särskilt olämplig) innebära en platt antiklimax efter prefation och Sanctus».

Lika berättigad torde förf:s i samma sammanhang framförda kritik av den tyska högkyrkliga riktningens självsvåld få anses vara. Han inser och erkänner emellertid också denna rörelses obestridliga förtjänster.

Att särskilt de båda sista kapitlen äro ägnade att fånga en svensk läsares uppmärksamhet, säger sig självt. Icke minst avdelningen om den svenska reformationens liturgiska historia bringar åtskilliga nya synpunkter. Jag tänker framför allt på framställningen av den svenska och den latinska mässans inbördes förhållande, ävensom på förf:s uppfattning av predikans ställning under reformationstidens äldre skede. Sin uppfattning av detta senare problem har han dock knappast lyckats framställa lika övertygande som sin lösning av det förra.

Även det lilla försök förf. gjort att teckna »det medeltida utgångsläget i Sverige» är värt allt erkännande. Den lilla skissen synes vittna om att förf. har särskilda förutsättningar att inom vår så gott som fullständigt outforskade medeltida kulthistorias område kunna åstadkomma ett värdefullt arbete.

Med avseende på en detalj må det tillåtas att komplettera förf:s framställning. Det gäller den in-

tressanta antydningen, att vi möjligen i seden att två präster tillsammans tjänstgöra vid altaret ha att se en kvarleva av diakonatet. Förf. tillägger: »Detta bestyrkes nu på ett intressant sätt av von Schuberts skildring. Här heter det, att den förste utdelande prästen är klädd i full ämbetsskrud med alba och mässhake, men »den andre Presten bär den vanliga dräkten». I ännu levande personers minne har denna sed fortlevat. — — —. Intressant vore att få fastställt, när denna sista rest av skillnaden mellan prästens och diakonens roll i gudstjänsten utplånats i Sverige.» (s. 457 f.) Detta spörsmål torde kunna besvaras så, att denna sista rest ännu icke är helt och hållet försvunnen. Om jag icke missminner mig, hade jag så sent som sommaren 1922 tillfälle att iakttaga detta i Göteborgs dom-

kyrka. Under »offertoriepsalmen» inträdde den i prästkappa klädd medhjälparen till altaret, biträdde med administrerandet av kalken samt återvände, sedan distributionen avslutats, till sakristian. Sannolikt fortlever denna sed ännu vid denna kyrka.

Till sist må den önskan uttalas, att det betydelsefulla arbetet verkligen måtte få öppna ögonen på många inom vår Kyrka för de obegagnade skatter, som vi i den Hel. Nattvarden äga, och så verka befruktande på svenskt kyrkoliv inom ett område, där situationen för närvarande är särskilt kritisk. Arbetet torde ha stora förutsättningar, både att väcka ett intresse av här avsedd art och, vad som icke är mindre viktigt, leda det i sund riktning.

Knut Peters.

Recensioner.

Hymnserien för kyrkokörer. Diakonistyrelsens Bokförlag. Stockholm.

I den serie av kyrkliga hymner, som f. n. håller på att utgivas av detta förlag, har nyligen utkommit ytterligare 9 nummer, så att serien f. n. omfattar inalles 68 körsaker.

Av de senast utkomna numren äro ungefär hälften pingsthymner, och flertalet av de nya sångerna äro redan kända och välkända från Hymnarium eller Musica sacra eller båda, och säkerligen är det för många körledare ett glädjeämne, att de utgivits i denna typografiskt utmärkta och synnerligen prisbilliga serie. I fråga om de från Hymnariet hämtade sångerna måste livligt beklagas, att till O. Bloms komposition till den sköna completoriehymnen för pingst »Beata nobis gaudia» fått passera den i Hymnariet upptagna översättningen av Evers. Den andra versen är ett rent monstrum av fulhet:

Guds ande uppå var och en
I flammande eldstungor sken.
Och deras hjärtan fylldes opp
Av helig tro och saligt hopp.

Det synes mig icke heller alldeles just emot den framlidne translatorn att ånyo utge en diktversion, som han själv övergivit. I sin år 1917 utgivna diktsamling »I helgedom och hem» har han verkställt en synnerligen betydlig omarbetning av denna dikt, och i synnerhet den andra, men ock sista versen har vunnit genom denna omarbetning. Den andra versen lyder där:

Ett mäktigt dån från himlen ljöd,
Där syntes tungor utav glöd,
I heliga apostlars barm
En låga tändes, djup och varm.

En av annan hand verkställd, fullgod översättning finnes för övrigt att tillgå i 1911 års psalmboksförslag.

De veterligen hos oss ej tidigare publicerade hymnerna utgöras av Attwood: Kom helge Ande samt ett arrangemang av den gregorianska melodien till pingsthymnen »Veni creator spiritus», sv. ps. 133. Anmälaren måste bekänna, att han knappast kunde förmå sig att tro sina ögons och örons vittnesbörd beträffande den sistnämnda. Att i nådens år 1927